

CETA is hyperglobalisering, terwijl we een duurzame en weerbare economie nodig hebben.

Position Paper voor de deskundigenbijeenkomst van de Eerste Kamer over CETA.

Freek Bersch, Milieudefensie.

Hyperglobalisering

In 2009 begonnen de onderhandelingen tussen de EU en Canada, over een 'diep en veelomvattend' handelsverdrag met als doel om wederzijdse handelsbelemmeringen te beslechten. De wereld is in die 11 jaar sterk veranderd.

De financiële crisis en de kwetsbaarheid van ons financiële systeem ontvouwde zich. Veel verliezers van economische globalisering gaven hun stem aan nationalistische populistten, met grote gevolgen. De klimaatcrisis eiste steeds meer aandacht op en er kwam een internationaal klimaatverdrag.

We zagen dat globalisering niet alleen goede dingen verspreidt. Ongekend goedkope producten, maar ook afval, vervuiling en uitbuiting. Ideeën, cultuur en technologieën, maar ook computervirussen en nepnieuws. Kapitaal, maar ook economische zeepbellen en ongelijkheid. Goedkoop voedsel, maar ook natuurverlies en boeren in de knel. Sociale verbondenheid, maar ook pandemieën en klimaatvervuiling.

Hoeveel globalisering is teveel? Wat kunnen we doen om ons te beschermen tegen de schaduwkanten? En hoe kunnen we de vruchten eerlijker verdelen en voorkomen dat veel mensen voor nationalistten kiezen?

Economisch hoogleraar Dani Rodrik beschrijft hyperglobalisering als de opheffing van zoveel mogelijk belemmeringen voor het internationale verkeer van goederen, diensten en kapitaal, inclusief binnenlandse wetten en regels. Het maakt landen minder vrij om bijvoorbeeld de nationale gezondheid, veiligheid of werkgelegenheid te beschermen.ⁱ

CETA is hyperglobalisering.

De tijd heeft CETA ingehaald. Wat begon als onderhandelingen over een 'modern' handelsverdrag, is geëindigd in een verdrag dat ongelijkheid, onduurzaamheid en kwetsbaarheid van de economie versterkt en geen oplossingen biedt voor een aantal van de grootste problemen van deze tijd.

En CETA staat niet op zichzelf. Na CETA volgen verdragen die op dezelfde leest geschoeid zijn, met Vietnam, Brazilië, Mexico, Chili, Australië en vele anderen. Dit is het moment voor een koerswijziging. Laat het einde van CETA in de huidige vorm, het begin zijn van iets nieuws.

Investeringsbescherming in crisistijden

Er wacht ons een "golf" van corona-gerelateerde investeringsclaimsⁱⁱ, aldus advocatenkantoor Alston & Bird in een webinar eind april. Advocatenkantoren lopen zich warm, want veel coronamaatregelen zouden wel eens in strijd kunnen zijn met de bescherming van buitenlandse investeerders, zoals vastgelegd in talloze bilaterale en multilaterale verdragen.ⁱⁱⁱ

Mogelijkheden die door advocaten zelf genoemd worden (*met daarachter oudere voorbeelden*):

- Indirecte onteigening als gevolg van gedwongen tijdelijke sluiting;
(*Middle East Cement vs Egypte voor opschorting van een exportlicentie voor 4 maanden*)
- Steun voor nationale bedrijven, maar niet voor concurrenten met buitenlandse eigenaren;
(*Cargill vs Mexico vanwege een belasting op frisdrank met high fructose corn syrup*)
- Gedwongen bailouts tegen de lage marktwaarde in crisistijd
(*Ping An vs België vanwege de redding van Fortis*);
- Het niet beschermen van de investeerder door onvoldoende in te grijpen tegen het coronavirus^{iv}
(*Wena Hotels vs Egypte vanwege onvoldoende bescherming tegen een bezetting*)^v.

Een eerste 'coronaclaim' is ook al aangekondigd door de operators van tolwegen in Peru, omdat het land de heffing van tol gedurende de coronacrisis wil opschorten om besmettingen te voorkomen.

Investeringsclaims als afschrikmiddel

Groot is ook de afschrikkende werking van investeringsbescherming. Dreigen met claims zal vooral achter gesloten deuren gedaan worden. Toch zijn er veel voorbeelden aan het licht gekomen. Zo kreeg Australië een dreigbrief tegen de invoering van CO₂-emissiehandel^{vi}, zwichtte Frankrijk voor het dreigement tegen een wet die een einde moest maken aan de winning van olie en gas^{vii}, zwakte Duitsland milieuregels voor een kolencentrale af^{viii}, mocht een mijnbouwbedrijf in Indonesië uitbreiden in het regenwoud ondanks een nieuwe wet die dat verbood^{ix} en ging Nigeria akkoord met een smeergeldddeal met Shell onder druk van een investeringsclaim^x.

Ongewone tijden vragen om ongewone maatregelen. Maar de buitengewone bescherming van buitenlandse investeerders beperkt de beleidsvrijheid van overheden om te doen wat nodig is. Terwijl binnenlandse burgers en bedrijven grote opofferingen maken om de crisis samen het hoofd te bieden, hebben grote buitenlandse bedrijven de mogelijkheid om alles wat zij tekort kwamen op de staat en de belastingbetaler te verhalen.

Dit is niet de eerste crisis waarin dit gebeurt. Nadat de Argentijnse economie in diepe crisis raakte en de overheid fors moest ingrijpen, volgden meer dan 40 investeringsclaims van buitenlandse bedrijven om te voorkomen dat zij zouden moeten meedelen in de verliezen van de crisis.

Samen krijgen we de crisis onder controle. Maar buitenlandse bedrijven hoeven niet mee te doen.

Investeringsbescherming en de klimaatcrisis

Wat wordt de volgende crisis waarin we ongekende maatregelen moeten nemen? Het uit elkaar vallen van de EU? Een oorlog? De klimaatcrisis?

Ook Nederland hangt een claim boven het hoofd. Vanwege een van de eerste stevige klimaatacties die de politiek genomen heeft: de kolenexit. Uniper beschouwt het als onteigening en heeft een arbitragezaak aangekondigd onder het Energy Charter Treaty. RWE sluit zich er mogelijk bij aan.

Ambitieuus klimaatbeleid is al snel in strijd met de rechten van investeerders. Een groot deel van de fossiele voorraden zal in de grond moeten blijven zitten. Veel centrales, fabrieken, terminals en raffinaderijen zullen vroegtijdig moeten sluiten. Miljarden aan privaat kapitaal en nog veel meer aan verwachte toekomstige winst zal waardeloos worden door klimaatbeleid. Maar bedrijven die jarenlang aan de rem hebben gehangen of zelfs twijfel hebben gezaaid over de ernst van klimaatverandering, hebben met investeringsarbitrage ook nog eens een stok achter de deur om de rekening terug te schuiven naar de samenleving.

CETA en de klimaatcrisis

“Er is geen land in de wereld dat 173 miljard vaten olie in de grond zou vinden en het daar zou laten zitten.” Dit zijn woorden van premier Trudeau. Hij laat zich voorstaan op zijn klimaatambities, maar Canada is ook het land van de enorme reserves aan teerzandolie. Het is voor de wereld te hopen dat ze op korte termijn stoppen met de winning daarvan, maar met CETA in de hand kunnen Europese oliebedrijven Trudeau eraan herinneren dat hem dat veel geld kan gaan kosten. Een van die bedrijven is Shell, met een aandeel van 10 procent in het grootste Canadese teerzandolieveld en een raffinaderij om de zware olie te bewerken. Shell is ook de hoofdspeler in een van de grootste fossiele projecten ooit, LNG Canada.

Andere bedrijven die met CETA in de hand klimaatbeleid zouden kunnen aanvechten:

- Canadees gasbedrijf Vermilion wint gas op tientallen plekken in Nederland, inclusief onder de Waddenzee. Vermilion dreigde eerder met een claim tegen Frankrijk, vanwege een aangekondigd einde van de winning van fossiel in dat land. De wet werd flink afgezwakt.

- Het Franse Total en het Spaanse Repsol zijn ook actief in de productie van olie uit teerzand en zouden tegen beperkende maatregelen van Canada claims kunnen indienen.

En als ze gebruik kunnen maken van een Canadese vestiging:

- Het Amerikaanse Riverstone, nam vorig jaar de Nederlandse kolencentrale van Engie over.
- Goldman Sachs is mede-eigenaar van oa de kolenterminals in Rotterdam en Amsterdam.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden.

CETA of een duurzame, weerbare samenleving

Een duurzame, weerbare samenleving:

1. voorkomt zoveel mogelijk dat ziektes overslaan van dieren op mensen, door ontbossing te voorkomen en leefgebieden van dieren met rust te laten, en een einde te maken aan de handel in wilde dieren en intensieve dierhouderijen; en voorkomt zoveel mogelijk dat ziektes zich binnen een mum van tijd over de wereld verspreiden.
2. voorkomt zoveel mogelijk dat we in tijden van crisis een gebrek hebben aan onmisbare levensmiddelen, goederen of grondstoffen, door de afhankelijkheid van internationale handelsketens te verkleinen.
3. zorgt ervoor dat iedereen in eerlijke mate bijdraagt aan het voorkomen of beperken van de gevolgen, waarbij multinationals naar behoren belasting betalen en geen speciale rechten krijgen voor extra compensatie van eventuele winstderving.
4. beschermt de beleidsvrijheid om crisismaatregelen te nemen, die voorafgaand aan een crisis misschien onvoorstelbaar waren.
5. vervangt het gebruik van fossiele brandstoffen met duurzame alternatieven en energiebesparing, voorkomt het uitputten van de aarde met onder andere duurzame landbouwmethodes en maakt een einde aan het vervuilen van onze leefomgeving, voordat de economische, ecologische en humanitaire gevolgen niet meer te overzien zijn en niet meer zijn terug te draaien.

Maar de huidige handelsagenda sturen ons de tegenovergestelde kant op. CETA en veel andere verdragen:

1. leiden tot verdere intensivering en schaalvergroting in de veehouderij door tariefvrije quota van rund- en varkensvlees;
2. leiden tot verschuivingen in productie van talloze goederen, halffabrikaten en grondstoffen, waaronder medische goederen, door vrijwel alle douanetarieven te elimineren;
3. geven multinationals speciale rechten die hen kan compenseren voor winstderving in crisistijd;
4. beperken de beleidsvrijheid door talloze afspraken vast te leggen over binnenlandse wetten en regels, bijvoorbeeld over de bescherming van medische patenten, de liberalisering van vrijwel alle publieke diensten, standaarden voor voedselveiligheid;
5. leiden tot meer gebruik van fossiele brandstoffen door de groei van transatlantische handel en beschermen investeringen in onder andere de fossiele en zware industrie, waaronder investeringen in een gigantische reserve van de meest klimaatvervuilende olie ter wereld: Canadese teerzandolie.

De eerste transatlantische investeringsbescherming

CETA is het eerste verdrag dat claims mogelijk maakt tussen Noord-Amerika en West Europa. Dat kan een flinke toename in het aantal claims tot gevolg hebben, ook tegen Nederland. Canadese bedrijven hebben wereldwijd minstens 51 zaken op hun naam staan. De VS is koploper als thuisland met 183 bekende claims. Ook Amerikaanse bedrijven kunnen straks gebruik maken van CETA als ze een Canadese vestiging hebben.

In 2017 schreven wij de Handelsagenda voor een duurzame en eerlijke economie. Hierin leest u meer over onze voorstellen voor een alternatieve handelsagenda: <https://milieudedefensie.nl/actueel/handelsagenda-voor-duurzame-en-eerlijke-economie.pdf>

Aanbevelingen

- Stem tegen CETA in de huidige vorm. Voor Milieudedefensie zijn de belangrijkste redenen om tegen te stemmen de investeringsbescherming en -arbitrage, de liberalisering van landbouwproducten, het democratisch gebrek van de gemengde comités, het vastleggen van de liberalisering van publieke diensten en de zwakke duurzaamheidsstukken.

Als de EU, Canada en het kabinet voor de keuze staan tussen aanpassen van CETA of het verdrag laten sneuvelen, dan komen er ongetwijfeld toch mogelijkheden om CETA nog aan te passen. Onze aanbevelingen daarvoor:

- Zorg dat de investeringsbescherming en -arbitrage uit CETA worden verwijderd. Er is geen alternatief nodig, daarvoor hebben we het nationale en Europese recht.
- Schrap de liberalisering van landbouwproducten en voorkom zo dat onze ambitie voor kringlooplandbouw wordt ondermijnd.
- Eis dat de gemengde comités democratisch en transparant worden, onder andere door het Europees Parlement en de nationale parlementen het recht te geven over mandaten en wetswijzigingen te stemmen, conform EU- en nationale competenties. Hiervoor hoeft de CETA-tekst niet te worden aangepast, dit kan de EU intern regelen, ook voor andere verdragen.
- Voeg veel meer uitzonderingen toe aan de negatieve lijst voor liberalisering van publieke diensten, waaronder diensten die van kunnen nationaal belang kunnen vanwege de klimaatcrisis, zoals energiediensten.
- Vraag om sterke, bindende en afdwingbare duurzaamheidsafspraken. Canada gaat hier in andere handelsverdragen al verder in en het Europees Parlement wil dit ook. De politieke steun zou er moeten zijn.

-
- i Dani Rodrik over hyperglobalisering in de New York Times: <https://www.nytimes.com/2016/09/18/opinion/sunday/put-globalization-to-work-for-democracies.html>
 - ii Webinar over de aanstaande 'golf' van coronaclaims: http://globepcrm.sharepoint.com/sites/GBMGExternal/-US_Webinars/Documents/Covid%2019%20disputes_Alston%20Bird%20-%20Lex%20and%20GAR.pdf
 - iii Meer voorbeelden van advocaten over coronaclaims: <https://longreads.tni.org/pandemic-profiteers/#note1>
 - iv Blog over mogelijke claims en verdediging: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/04/08/investment-treaty-claims-in-pandemic-times-potential-claims-and-defenses/>
 - v Publicatie over het recht op 'Full Protection and Security'. Dit recht voor investeerders is ook onderdeel van CETA. https://www.iisd.org/pdf/2011/full_protection.pdf
 - vi Nieuwsbericht over de dreigende claim tegen Australië: <https://www.ft.com/content/00cced94-d898-11de-b63a-00144feabdc0>
 - vii Nieuwsbericht over hoe Vermilion de Franse wet tegen fossiele winning kon voorkomen: <https://www.bilaterals.org/?how-the-lobbies-used-the-threat-of&lang=en>
 - viii Uitleg over de geschikte zaak Vattenfall vs Duitsland II: <https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/state-of-play-vattenfall-vs-germany-II-leaving-german-public-dark-en.pdf>
 - ix Blog over Newmont vs Indonesië: <https://www.buzzfeednews.com/article/chrishamby/the-billion-dollar-ultimatum>
 - x Onderzoek van SOMO en Milieudedefensie op basis van openbaar gemaakte mailwisselingen naar de zaak Shell vs Nigeria: <https://www.somo.nl/nl/wp-content/uploads/sites/2/2019/02/Shell-Nigeria-OPL-245-ISDSzaak.pdf>